

**ДОПИТАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ САМОІДЕНТИФІКАЦІЇ
С.В.БОРОДАЄВСЬКОГО У “ПІТЕРБУРЗЬКИЙ” ПЕРІОД ЙОГО
ЖИТТЯ ТА ДІЯЛЬНОСТІ**

Актуальне сьогодні завдання персоніфікації історичної науки вимагає від дослідників проведення об’єктивної реконструкції життєвих і творчих шляхів історичних діячів у всій багатогранності їх особистісних характеристик: походження, світогляду та чинників його формування, етнопсихології (національної свідомості й ментальності), сюжетів приватного життя, мотивів поведінки у різноманітних життєвих обставинах, приятельського оточення і взаємостосунків з ним тощо. Створення повноцінної наукової біографії історичної особи неможливе й без всебічного аналізу того конкретного соціально-історичного контексту, в якому формувалася та розвивалася особистість. У зв’язку з цим, цікавим уявляється дослідження становлення і розвитку національної свідомості й самоідентифікації українських діячів кінця ХІХ - початку ХХ ст., впливу на цей процес бездержавного, підневільного статусу українського етносу, політики національного гноблення з боку метрополій (Російської й Австро-Угорської імперій).

Сергій Васильович Бородаєвський (1870-1942) - український вчений-економіст, кооператор, юрист, громадський, державний діяч, котрий більшу частину свого життя (47 років з 72) провів поза межами України (у Санкт-Петербурзі, Парижі, Подєбрадах, Празі), але не втратив, закладених ще у дитинстві, в родинному середовищі, почуттів національного обов’язку, любові до свого народу, його традицій і звичаїв, до рідної землі. Відкрито й у повній мірі прислужитися національним інтересам діяч зміг під час Української революції 1917-1920 рр., коли долучився до розбудови української державності в якості заступника міністра торгівлі і промисловості Української Держави П. Скоропадського й урядовця Української Народної Республіки доби Директорії, та в еміграції (1919-1942), де брав активну участь у культурно-науковому і громадському житті української еміграційної спільноти в Чехо-Словацькій Республіці.

Дещо складніше було С.В.Бородаєвському виявляти свої національні погляди та переконання у “петербурзький” період життя (1896-1918). За умов панування імперського режиму діяч, аби мати можливість повноцінної самореалізації у професійній і

науковій сфері, неминуче виявляв ознаки “*подвійної лояльності*”, тобто намагався щиро, а не удавано сполучити у своїй свідомості любов і до України, і до Російської імперії. Як зазначають дослідники, “*подвійна лояльність*” була властива абсолютній більшості тогочасної української інтелігенції [1, с.52]. Лояльність С.В.Бородаєвського до Російської імперії виражалася у сприйнятті офіційної влади як даності, праці в імперських урядових установах, спілкуванні російською мовою на офіційному рівні й у побуті. Кваліфікація останньої ознаки як прояву виключно проросійських симпатій та браку чистоти національних переконань заперечувалася вже у першій половині ХХ ст. Д.І.Дорошенком, котрий з цього приводу зазначав: “*Майже всі освічені люди, за незначним виключенням, уживали російську мову, й це зовсім не означало недолік української національної свідомості або патріотизму, а було наслідком виховання, звички й усього комплексу обстановки життя*” [2, с.182].

У той же час, як згадували сучасники С.В.Бородаєвського, навіть живучи у столиці імперії та обіймаючи високі урядові посади, він “*не ховався з своїми українськими симпатіями*” [3]. Розглянемо їх конкретні публічні прояви.

Виразним свідченням української за змістом національної самоідентифікації С.В.Бородаєвського стало обрання ним у 1900-1910-х роках своїм публіцистичним псевдонімом етноніму “*Полтавець*”. Останній не лише позначав етнічне походження діяча, а й засвідчив його любов до своєї малої батьківщини (саме у Зіньківському повіті Полтавської губернії знаходився родинний масток і земельні володіння Бородаєвських [4, арк.1; 5, арк.31]).

Живучи у Санкт-Петербурзі, С.В.Бородаєвський підтримував тісний зв'язок з відомими представниками столичної української громади (П.Я.Стебницьким, О.О.Русовим, М.А.Славінським, О.Г.Лотоцьким та ін.), співпрацював у створених ними часописах, культурно-просвітніх і видавничих товариствах. Одне з них - “*Благодійне товариство видання загальнокорисних і дешевих книг*” - було засноване 1898 р. з метою сприяння культурному розвитку та економічному добробуту українського народу й “*одразу звернуло до себе увагу громадян і зробилось осередком усяких спроб і заходів для поширення популярно-наукової української літератури*” [6]. За 20 років своєї діяльності товариство видало 80 брошур загальним накладом понад 1 млн. примірників [7, с.523].

С.В.Бородаєвський обирався до складу Ревізійної комісії “*Благодійного товариства*” [8, арк.55], за дорученням Ради товариства рецензував рукописи надісланих до нього робіт (наприклад, працю сільського писаря з с.Кононівка, бухгалтера місцевого кредитного товариства П.Оправхати “*Яким засобом селянство може поліпшити своє становище*” [7, с.121; 8, арк.75зв]). Товариством була видана й робота С.В.Бородаєвського “*Про кредитні кооперації (позичково-зберігательні та кредитні товариства)*” [8, арк.85зв, 87зв]. Її переклад з російської здійснив відомий український громадсько-політичний діяч, голова столичної української громади й “*Благодійного товариства*” П.Я.Стебницький [9, арк.1-2зв]. Дбаючи про збільшення україномовної кооперативної літератури та матеріальну підтримку діяльності видавничого товариства, вчений звернувся до П.Я.Стебницького з проханням використати належний йому гонорар за брошуру “*Про кредитні кооперації*” для створення при товаристві спеціального фонду на видання з кооперації [10, арк.1зв]. Очевидно, Рада товариства схвалила пропозицію С.В.Бородаєвського, оскільки станом на 1915 р. серед капіталів “*Благодійного товариства*” значився й “*фонд на издание брошюр по кооперации*” [11, с.14].

С.В.Бородаєвський також співпрацював з редакцією журналу “*Украинский вестник*” [12, с.192]. Саме у публікаціях вченого на сторінках цього видання найчіткіше відображено його погляди на “*українське національне питання*”. С.В.Бородаєвський був добре обізнаний з діяльністю Українського політичного клубу в Петербурзі, що виник у 1905 р., та головних політичних партій в Україні, підтримував висунуту більшістю з них вимогу національно-територіальної автономії у межах 9 українських губерній, пропагував її серед інших громадсько-політичних діячів Російської імперії [13, с.836]. Переконалий у необхідності більш чіткого й детального роз'яснення серед населення українських земель поняття автономії, С.В.Бородаєвський давав наступне її тлумачення: 1) “*автономия [...] не имеет в виду создание для Украины своей монеты, своих таможен и дипломатических представителей*”; 2) “*чтобы отбытие воинской повинности уроженцами Украины происходило не в других областях, не в других частях России [...], а на самой Украине*”; 3) “*чтобы средства, собираемые с населения Украины, расходовались, главным образом, на ее же нужды*”; 4) “*отмежевать известную область местной*

жизни, которая будет нормироваться сеймовым законодательством, без высшей санкции общеимперских законодательных учреждений” [14, с.737]. Втілення ідеї автономії України в житті він пов’язував з діяльністю української парламентської фракції в Державній думі.

Поруч з відстоюванням вимоги автономії в законодавчому порядку, важливим засобом досягнення економічної та національної свободи українського народу вчений вважав поширення кооперації. А тому, обіймаючи високі урядові посади, С.В.Бородаєвський усіляко сприяв розвитку українського кооперативного руху, давав теоретичні й організаційні поради, допомагав у розбудові мережі українських кооперативних союзів, клопотався про працевлаштування українців у столичних установах дрібного кредиту. Він не лише доводив у своїх публіцистичних роботах необхідність видання літератури про кооперацію та дрібний кредит українською мовою [14, с.735], а й реалізовував її на практиці: окрім вищезгаданої брошури “Кредитові товариства”, українською мовою вийшла ще одна праця вченого - “Сільськогосподарські (хліборобські) спілки в Німеччині”. Одне з її україномовних видань було здійснене в Чернівцях “Союзом руських хліборобських спілок на Буковині “Селянська каса”. Очевидно, справу про публікацію роботи “Союзом” було покладено під час однієї з регулярних поїздок С.В.Бородаєвського за кордон, зокрема в Румунію. Загалом вчений неодноразово відвідував західноукраїнські землі, де вивчав стан кооперативної справи та знайомився з провідними кооперативними діячами краю (наприклад, 1908 р. у Львові відбулося знайомство з А.Жуком [15, арк.100]). А після від’їзду до слов’янських країн Європи восени 1909 р. С.В.Бородаєвський на засіданні Слов’янського добродійного товариства у своїй доповіді-звіті вказував, що “в Галичині активно діють лише українські кооперативи, спираючись на національно-громадську свідомість населення, а москвофільські кооперативи ледве живуть і тримаються лише на сторонній допомозі” [16, с.169]. За такі “сретичні” висновки йому довелося вислухати чимало звинувачень і погроз.

Отже, наведені вище факти виразно свідчать, що у “петербурзький” період життя С.В.Бородаєвського прослідковується виразна українська за своїм змістом національна самоідентифікація діяча. Виявляючи за умов

відсутності державності українського етносу ознаки так званого “політичного патріотизму” (поміrkована політична позиція, сприйняття офіційної влади як даності, праця в урядових установах Російської імперії, використання російської мови у спілкуванні), він не приховував “проукраїнських” симпатій, не втратив почуття національного обов’язку, намагався в міру сил і можливостей відстоювати українські інтереси, зокрема ідею національно-територіальної автономії України.

1. Чуткий А. Микола Павлович Дашкевич (1852-1908) / А.Чуткий. - К.: Темпора, 2008. - 528 с.
2. Савченко В.А. Павло Скоропадський - останній гетьман України / В.А.Савченко. - Харків: Фоліо, 2008. - 380 с.
3. Сергій Бородаєвський // Українська дійсність. - Берлін, 1942. - 10 лютого. - Ч.5. - С.4.
4. Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В.І.Вернадського (далі - ІР НБУВ), ф.І, од.зб.26729, 3 арк.
5. Державний архів Сумської області, ф.523, оп.1, спр.66, 50 арк.
6. Стебницький П. 20 літ культурної праці / П.Стебницький // Нова Рада. - К., 1919. - 16 (3) січня. - №10. - С.2.
7. Є.Чикаленко і П.Стебницький. Листування. 1901-1922 рр. / Упорядкування Н.Миронець, І.Старовойтенко, О.Степченко. Вступна стаття Н.Миронець, І.Старовойтенко. - К.: Темпора, 2008. - 628 с.
8. ІР НБУВ, ф.244, од.зб.370, 91 арк.
9. ІР НБУВ, ф.ІІІ, од.зб.51966, 2 арк.
10. ІР НБУВ, ф.244, од.зб.238, 2 арк.
11. Отчет “Благотворительного общества издания общепольных и дешевых книг” за 1915 г. (Год семнадцатый). - Петроград: Тип. Бр. В. и И. Линник, 1916. - 24 с.
12. Животко А. Історія української преси / А.Животко; Передмова К.Костева. - Мюнхен, 1898-1990. - 334 с.
13. Бородаєвський С. Памяти М.Я.Герценштейна / С.Бородаєвський // Украинский вестник. - СПб., 1906. - №12. - С.831-838.
14. Бородаєвський С. Из поездки по Украине. II / С.Бородаєвський // Украинский вестник. - 1906. - №10. - С.731-738.
15. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України, ф.3807, оп.2, спр.47, 156 арк.
16. Витанович І. Історія українського кооперативного руху / І.Витанович. - Нью-Йорк, 1964. - 624 с.